

„Je to levý
hák uštědřený
obrazu rasově
čisté Evropy.“

Lajla znamená noc

absynt
prokletí / reportéři

Aleksandra Lipczak

~~absynt~~

Aleksandra
Lipczak
Lajla znamená
noc

Přeložil Martin Veselka

Prokletí reportéři
Absynt 2023

Kniha byla vydána za podpory polského Knižního institutu
(Instytut Książki) v rámci překladatelského programu ©Poland.

Copyright © Aleksandra Lipczak, 2020

Cover art © Pavlína Morháčová a Michal Lašán

Translation © Martin Veselka

ISBN 978-80-8203-408-3

*Tomkovi a Gniewkovi, s nimiž jsem strávila podzim
a zimu v Andalusii*

Fí al-haraka baraka
V pohybu je milost
(arabské přísloví)

Co ve Španělsku nebylo před rokem 711: rýže, pomeranče, citrony, cukr, pepř, česnek, lilek, cizrna, čočka, broskve, meruňky, fíky, kdoule, granátová jablka, sušené ovoce, šafrán, korian-dr, marcipán, turrón a další sladkosti z mletých mandlí, medu a skořice, mléčná rýže (arroz con leche), artyčoky, dýně, mrkev, okurky, cibule, špenát, bílé fazole, bazalka, tymián, sezam, římský kmín, klasický kmín kořený, žluté ani vodní melouny, pokrmy „z jednoho hrnce“ a husté polévky, ostré omáčky, lívance, churros, koblíhy (buñuelos), kajmak (dulce de leche).

Obsah

9	[Co ve Španělsku nebylo]
13	[Prolog]
15	Córdoba aneb Vymazávání
51	Convivencia
81	8 %
85	Sevilla aneb Optický klam
109	Ještě o (evropských) básnířkách
111	Toledo aneb Smích moriska
129	Granada aneb Dědictví
155	Falláh mandžů
157	Órgiva aneb Pokračování
179	Matriarchát
181	Maurofobie, maurofilie
199	Tarifa aneb Příběh nebude
233	Poděkování
235	Literatura

Pochybnosti se vynořují už na začátku.

V arabštině se označuje jako *al-fath* – otevření. V Evropě jako *conquista, conquest* – dobytí. Co se vlastně roku 711 stalo? Byla to invaze, anebo postupný příliv osídlenců, jedna z dalších vln migrace z jihu, ke kterým tu docházelo odnepaměti a teprve později byly vyličený jako dramatický příběh o nájezdu ze severní Afriky?

Existují badatelé, kteří tvrdí, že k žádnému dobytí, a tím spíše islámskému, nedošlo. Jsou přesvědčeni, že islám se v té době teprve formoval a neznal sám sebe natolik, aby mohl zaštitit vznik kompaktního státu.

A pak také – kdo tehdy na španělské území vůbec přišel? Říkáme „arabské Španělsko“, „Arabové“, ale těch byla ve skutečnosti pouhá hrstka. Většinu příchozích tvořili Berberři, avšak i oni se postupem času rozplynuli v moři domácích obyvatel, kteří se zde rodili, žili a umírali jako obvykle, nyní jen čím dál častěji jako muslimové. Arabská byla kultura, nikoli krev.

Další vratkou půdou je geografie. Al-Andalús není dnešní Andalusie, jedno ze sedmnácti autonomních společenství Španělského království. Její hranice na mapách tancovaly, rozšiřovaly se a zase smršťovaly v závislosti na dané epoše. Ve vrcholném období zahrnovaly plochu téměř celého Iberského poloostrova až na nevelké Asturské království na severu. Nicméně srdce al-Andalúsu nejsilněji tlouklo na španělském jihu, kde bylo hlavní město chalífátu – Kurtuba. Občas je tedy obtížné je rozlišovat, a to třeba jen podvědomě.

Problémy jsou i s jazykem. Jak nazvat obyvatele tohoto státu, jaké pro ně používat přídavné jméno? Španělština pro ně má slova andalusíes, andalusí. Chceme-li o nich mluvit polsky (nebo česky) a vyhnout se nedorozumění, je třeba použít novotvar: al-Andalúsané, al-andalúský.

Kontroverze v posledku vyvolává i výklad dějin.

Křesťané, židé a muslimové tam spolu žili v míru, nebo je to současná utopie, promítání našich představ do dějin?

Muslimové – zapustili zde kořeny patrné dodnes, anebo se do tváře země otiskli jako fotografický negativ a posílili tak ve Španělsku jeho křesťanskou identitu?

Rekonkvista – existovala jako konzistentní plán, anebo to je konstrukt pozdějších historiků?

Otázek je nesmírně mnoho a na některé z nich odpověď ani neexistuje.

Na pochybách nás nenechává pouze kalendář. Muslimové obývali jih Španělska déle než křesťané, kteří přišli po nich.

Córdoba aneb Vymazávání

Nejkrásnější evropská mešita je stará více než dvanáct set let a je všude.

Stojí na regálu. Je na pivní etiketě. Shlíží na nás z triček, hrnků, otvíráků a magnetů na ledničku.

Všechny cesty vedou do mešity, což není žádná otřepaná fráze, protože historické jádro Córdoba je skutečně vystavěno tak, že každá bezcílná toulka jeho nízkou zástavbou nevyhnutelně skončí u La Mezquity.

„Mešita-Córdoba,“ napsala jsem právě omylem. Chtěla jsem napsat „mešita-katedrála“, protože tak zní oficiální označení této stavby. Svůj omyl neopravuji, protože je v něm zrnko pravdy o tom, co tato budova pro město znamená – je jeho centrem, srdcem, esencí. A také jeho hlavním produktem.

„Už jste tam byli?“ ptá se Remedios, od které si pronajímáme vlhký byt ve čtvrti Fuensanta. Být v Córdoba a nezajít do mešity nedává smysl.

„Ještě ne,“ odpovídám. I když je to pravda jen z půlky, protože u mešity jsem už byla mnohokrát. Chodím tamtudy prakticky denně. Jdu podél Guadalquiviru, přebírám jeho rytmus – koneckonců míříme stejným směrem. Al-Wadí al-kabír – Velká řeka –, tak jej pojmenovali Arabové a měli pravdu, protože Guadalquivir je nesmírně široký a majestátní.

Naopak Córdoba působí v půlce prosince dojmem malého a opuštěného města. Dlouhé a úzké uličky historického jádra jsou téměř prázdné a o ruch se namísto turistů starají kormoráni a volavky, houfující se v křoviscích u řeky. Hotel Averroes má stažené rolety.

Tím líp pro můj plán. S takovou stavbou, jako je velká mešita alias katedrála Nanebevzetí Panny Marie alias mešita-katedrála, se člověk může vyrovnat různě. Navštívit a odškrtnout, aby se neřeklo. Vydat se tam jednou a strávit uvnitř celý den. Nejit tam vůbec, anebo si ji jen prohlédnout zvenčí a ušetřit tak přes deset eur. Já číhám. Chodím sem každý den na procházku. Přibližuji se, čenichám. Obcházím kolem dokola – je to celkem solidní kus cesty, protože každá taková obchůzka je dlouhá přes půl kilometru. Vnitřek má dvacet tři tisíc čtyři sta metrů čtverečných – to je plocha větší než u vatikánské baziliky svatého Petra. Nechávám se oslnit osmi zlatými branami a vyhýbám se pohledům na obchody s cetkami pro turisty a na restaurace s mizerným jídlem, které sevřely mešitu-katedrálu těsným kordonem.

Sedám si na obrovské patio plné pomerančovníků, abych si přečetla několik brilantně formulovaných odstavců o lese bezmála tisíce sloupů z mramoru, jaspisu a žuly a o tři sta šedesáti pěti červeno-bílých obloucích: „divoké trojrozměrné houštině, zrcadlovém sále, kde se návštěvníci ztrácejí v nekončných řadách oblouků, umocněných neposlušným staccatem mnoha barev“.¹ Anebo o genialitě architektů z 8. století, kteří přetvořili neutrální architektonické prvky (oblouky, klenáky) na „nástroje chaosu“, čímž „podkopali veškerá očekávání spjatá s podstatou architektury“;² nebo o vrcholné „vizuální dramatickosti“ dosažené v rámci anikonismu – zákazu zobrazovat božské i lidské postavy – a díky virtuozitě, která „diváka strhuje, aniž by musela líčit příběh“.³

Na patiu vládne klid. Ale jen zdánlivý, protože se nacházíme na bitevním poli. Také o tom si čtu. Pročítám články o skandálu, který propukl, když v roce 2014 zmizelo z Google Maps označení „mešita-katedrála“ a zůstala tam jen jeho

1 Dodds (1992b, s. 13).

2 Tamtéž.

3 Tamtéž, s. 22.

osamocená část „katedrála“, ale také o tom, že během čtyřiceti osmi hodin podepsalo protestní petici téměř šedesát tisíc lidí.

Narážím na zprávu, že už v roce 2010 córdobský biskup apeloval na média i vedení města, že „dvojí označení mate turistů“ a že ještě před kontroverzní kauzou na mapách zmizelo slovo „mešita“ z letáků, informačních materiálů a internetových stránek.

A nakonec čtu o tom, že místní aktivisté, kteří v té době začali intenzivněji sledovat, jak církev tento svatostánek spravuje, odhalili – v podstatě náhodou –, že v polovině první dekády jednadvacátého století na sebe církev nechala celou budovu, kterou do té doby „pouze“ využívala, přepsat.

Kdyby šlo o jinou stavbu, snad by to ani nevzbudilo takový rozruch. Jde však o jeden z divů Španělska, který každoročně navštíví dva miliony turistů, a zároveň jedinou velkou mešitu z doby al-Andalúsu, která se dochovala, a jeden z nejstarších a největších svatostánků v Evropě. Před demolicí jej v dobách, kdy se tu hromadně zbavovali islámských staveb, zachránila jeho krása. A kdyby snad nebylo té troufalé krásy, vůbec o nic by nešlo.

A ono přitom jde.

Mešita by neexistovala, kdyby nebylo imigranta.

Al-Dáchil – „ten, který přichází“ – klade svou nohu na pláž v Almuñécaru v září roku 755. Rozhlíží se kolem sebe jedním okem. Úlevně si oddechuje? Anebo se stále bojí?

Pět let – tolik času mu zabrala cesta z Damašku do nevelkého přístavu osmdesát kilometrů jižně od Granady, která tehdy ještě ani není na mapě.

Je mu šestadvacet a dnes bychom jej označili jako uprchlíka – ačkoli úředníci by se na jeho neuvěřitelný příběh nejspíš dívali skrz prsty a mladého Araba poslali zpátky tam, odkud přijel.

Vždyť kdo by uvěřil člověku odnikud, který tvrdí, že je jedním z nemnoha přeživších členů kdysi mocného rodu, který ještě před několika lety vládl muslimskému impériu?

Jistě, řekli by úředníci, dobře obeznámení s mezinárodní situací, v Damašku skutečně došlo k převratu a Abbásovcí – protože tak se jmenoval nový vládnoucí rod – neměli se svými předchůdci slitování.

Podlahy v královských palácích se zalily krví, tělesné pozůstatky posledního chalífy vytáhli z hrobu a vláčeli je ulicemi hlavního města. Ti, kterým se podařilo zachránit si holý život, byli do jednoho povražděni během hostiny u příležitosti údajného smíření v palestinském abú Futrusu.

„Chcete mi říct, že se povedlo přežít jen vám?“ zeptal by se nevěřicně úředník.

„Ano,“ odpověděl by a provrtával by jej svým jediným – prý modrým – okem. On, oblíbený vnuk chalífy Hišáma, nějakým zázrakem přežil.

Má za sebou vražedné putování. Přelavatel Eufrat, skrýval se v Palestině a Egyptě, aby se nakonec usadil u berberského kmene v Kabylsku, odkud pocházela jeho matka Rahá – severoafrická otrokyně poslaná chalífovi jako dar.

Jeho příchod je jakýmsi prokletým darem. Je to nikdo, ale podél severoafrického pobřeží se za ním táhne jako těžký královský plášť někdejší velikost jeho předků. Nikdo si s Abbásovcí nechce zavdat.

„Pokud by se někdo z jeho rodu v této zemi vymočil, všichni bychom se utopili,“ prohlásil v reakci na jeho příchod na Iberský poloostrov rádce gubernátora al-Andalúsu.

Abdarrahmán – právě tak se totiž přichozí a chalífův vnuk jmenuje – nepostrádá jen oko, o které přišel kvůli nemoci, ale také politické zkušenosti. Nechybí mu však odhodlání. Al-Andalús je poslední místo, které mu zbývá, zeď, k níž dospěl. Někdejší římská provincie Hispania, později ovládaná Vizigóty, je nejzápadnějším výběžkem arabského impéria,

jehož hranice v půli osmého století nezahrnují pouze sever poloostrova – Asturské království a Španělskou marku (Marca Hispanica) s hlavním městem Barcelonou. „Pastorek dějin“⁴ zůstává dlouhou dobu pouhou poznámkou pod čarou v historii Arabů i Evropy – a snad je něčím takovým dodnes. „Periferní“ – právě toto přídavné jméno se k němu hodí nejvíc. „Fyzická vzdálenost zajišťovala al-Andalúsu privilegované postavení v dějinách a mýtech islámu i křesťanského středověku, ale současně je od obou těchto společenství oddělovala,“ píše historikové umění Jerrilynn D. Doddsová a Daniel Walker.⁵ Byla to „exotická, elegantní, předsunutá hlídka“, kde se mohlo „stát nečekané“, byl to „svět neobyčejných zázraků“.⁶

Vědomí vlastní odlišnosti mají i samotní al-Andalúsané. „Dovol mi tedy, že pomínu dějiny starých Arabů a starověkých národů, neboť jejich cesta je jiná než naše cesta, a přestože se o nich dochovalo mnoho legend, nemám ve zvyku trápit cizího velblouda nebo se strojit do vypůjčených ozdob,“ vysvětluje v jedenáctém století kurtubský autor ibn Hazm.⁷

Začátkem osmého století tu však vládne především chaos. Během čtyř desetiletí, jež uplynula od arabského dobytí Španělska, žádný místodržící v al-Andalúsu nevládl déle než pár let; ne jeden z nich navíc přišel o moc kvůli hamiznosti nebo přehnaným ambicím, někteří byli dokonce zavražděni. Kurtuba, kterou si Arabové zvolili za své hlavní město, byla provinční, ale díky Guadalquiviru komunikačně výhodně položené město obklopené sady a poli, což zaručovalo, že její obyvatelé ani vladaři nikdy nepoznají hlad.

Ve městě založeném Římany a zchátravším za Vizigótů se to hemží duchy. „Baziliky, chrámy a amfiteátry leží ladem,

4 Dodds a Walker (1992, s. xix).

5 Tamtéž.

6 Tamtéž, s. xxii.

7 Ibn Hazm (1976, s. 24).